

munkafüzeteiért. Munkáját olyan óriási hévvel végezte, hogy magabiztosságával, emberséges magatartásával, optimista világnézetével bárkit képes volt rábírní, hogy a magyar iskolák érdekében tevékenykedjen.

Tíz évvel ezelőtt Erzsébet kétszer is megküzdött a gyilkos kórral, úgy, hogy még a kemoterápia alatt is megszállottan dolgozott a szerzőkkel. Irigylésre méltó, az egészséges embert is megszégyenítő erővel dolgozott, és csak azokon a napokon volt csend a szerkesztőségben, amikor a gyógyszeres erős hatása munkaképtelenné tette. Felelős szerkesztői munkáját mindvégig a szakmai igényesség, az átlagon felüli teljesítmény és segítőkészség jellemezte. Kollégái közül is sokan megtapasztalták, mennyire figyelt embertársaira, önzetlenül segített bajaik, gondjaik megoldásában. Követte pályafutásukat, figyelte eredményeiket, örült sikereiknek. Észrevételei, tanácsai mögött nagy szakmai tudás, pedagógiai, szerkesztői tapasztalat és emberi bölcsesség húzódott, amitől hiteles volt minden megnyilvánulása.

A TERRA Kiadó alapítójának, Tóth Erzsébetnek szakmai felkészültsége, céltudatossága alapján vált eredményes, elismert kiadónak, és a kiadóban végzett magas színvonalú munka elismeréseként több ízben is részesült kitüntetésben.

Február 1-jén könnyes szemmel, virágok és mécsesek között búcsúztattuk el a TERRA Kiadó alapítójától, aki példát mutatott hivatásszeretettől, áldozatos kötelességteljesítéstől, becsületese emberi tartástól. Emlékeinkben örizzük felejthetetlen egyéniségét.

CSICSAY ALAJOS

TANÍTÓNAPI MEDITÁCIÓK

Nem tudom, hány velem egyidős vagy tölem korosabb olvasója lehet ma a Katedrának. Valószínűleg kevés. Attól tartok, a fiatalok közül sem sok. Pedig a kilencvenes évek elején, amikor megszűnt az egyetlen szakmai folyóiratunk, a *Nevelés*, sokat kellett küszködnünk, kilincselnünk azért, hogy saját laphoz jusjunk, amelyben elmondhassuk a szakmánkkal kapcsolatos gondolatainkat.

Már régen becsukódott mögöttem az iskola kapuja, mégis vannak dolgok, melyek foglalkoztatnak, sőt némelykor még nyugtalanítanak is. Akaratom ellenére többek között olyan jelentéktelenség is az eszembe ötlök, hogy megünnepeljem még nálunk a tanítók napját, s ha igen, mikor és hogyan. Aktív koromban J. Á. Komenský születésének évfordulóján, március 28-án sok kedves szó kíséretében csokor virágokat kaptunk a tanulóinktól, a nagyobbaktól egy-egy könyvet, a kisebbektől meg a saját rajzaikat. Úgy hallom, ez ma is szokás még. Mivel a tanítók napja nem tartozott a munkaszüneti napok közé, hivatalosan hétvégeken szoktuk megünnepelni. Ekkor a járási nemzeti bizottságok iskolaügyi osztályai országsszerte kitüntetésképpen díszokleveleket és emléklapetteket osztottak ki, melyek némi pénzjutalommal is jártak, amit a mozgóbérelapból különítettek el, direkt erre a célra. A magasabb elismeréseket, miniszteri- és kormánykitüntéseket (példás- és érdemes tanító), egy-egy Komenský-érmet (állami kitüntetés) is ez időben adományozták. (Csak mellékesen jegyzem meg, nem azért, mintha csalódott lettem volna miatta, én egyiket sem kaptam meg, de nem is irigyeltem senkitől.). Emléklapokat majdhogynem suttyomban ma is osztanak, meg Szent Gorazd-díjakat is adnak. Régen, tanítónap alkalmával a szakszervezet vezetősége által szokás volt vacsorával egybekötött körzeti és/vagy járási tanítóbálokat rendezni, melyeken hajnalig tartott a mulatozás.

Emlékszem, a 90-es évek közepén felmerült, hogy a tanítónapot márciusról áttessék októberre, mivel e hónap 5-én van a pedagógusok világnapja. Akkor mi, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének vezetőségében elhatároztuk, hogy továbbra is ragaszkodunk március 28-hoz, elsősorban azért, mert Comeneus az első európai nagy pedagógus volt, aki beírta nevét a magyar neveléstörténetbe is, a munkássága máig követendő példa; másodsorban, mert születésének évfordulója alkalmából szerveztük akkor már a több éve zajló, rozsnyói Czabán Samu Napokat, melyek országos pedagógustalálkozókká váltak, és mindmáig azok. Ott adják át az SZMPSZ Felvidéki Magyar Pedagógus Díját és más szakmai elismeréseket. Akkortájt nem nagyon érdekelt bennünket, miért akarják ránk tukmálni október 5-ét. Így, utólag, nem hiszem, hogy valakiknek a fontosságán (netán cinizmusán?) kívül más okuk is lett volna rá. Nemrégem találtam meg a világhálón, hogy 1996. október 5-én fogadta el az UNESCO és az ILO (Nemzetközi Munkaügyi Szervezet) „a pedagógusjogokról szóló, 150

paragrafusból álló határozatot”, amelynek alapján ezt a napot jelölték ki a pedagógusok világnapjának. Alig akad azonban olyan állam, amelyik október 5-én emlékezne meg a pedagógusokról, kivéve Oroszországot. Kínában például Konfuciusz születésének évfordulóján, augusztus 27-én ünneplik. Múltóbb elődöt keresve sem találhatunk volna. Állítólag az arab államok is nagy tiszteletben tartják a tanítóikat, de talán az indiaiak azok, akik mindenkin tútesznek. Ők Radhakrishnan Sarvepalli filozófus, az UNESCO közgyűlése egykori elnökének feltételezett születésnapján, szeptember 5-én nyilvánítják ki hódolatukat a tanítóik iránt. Náluk a nevelők hierarchiájában a harmadik hely illeti meg őket, tudniillik első az anyáé, második az apáé és harmadik a tanítóé. Csak utána következik az Isten. Szerény véleményem szerint vallása válogatja, melyik milyen sorrendet állít fel. Nekünk az is elég lenne, ha a tanulók, szülők és a nevelők (tanítók, tanárok) egyenrangú „iskolapolgárok” lennének, már ami a joghelyzetüket illeti. Olyan erkölcsös jogállamban élhessenek, amelyben az iskolakapukat nem kell a tanítás ideje alatt lakatra zárni, melyen keresztül lélek se be, se ki az utolsó csengetésig. Az iskolaépületek körül meg ne kelljen rendőröknek cirkálniuk. A pedagógusok a hiteltelenné vált szeretet-szlogen helyett a másság elfogadására neveljék a rájuk bízott fiatalokat, ami szerintem az egyik legnehezebben teljesíthető feladat a fékevesztett társadalmakban. Rólunk, öreg tanítókról meg, ha lehet, ne tessék-lássék módon emlékezzenek meg, elég lenne, ha október elsején jutnánk a volt kollégáink és az egykori tanulóink eszébe, ugyanis ekkorra tette az UNESCO az idősek világnapját, amihez nagyvonalúan az ENSZ is csatlakozott, a zene világnapjára. Ez igazán szép gesztus volt tőlük, csak egyáltalán – ki tartja számon?

Minket annak idején (még valamikor az „őskorban”) arra okítottak a tanáraink, hogy a tanítónak három feltételnek kell eleget tennie. Tudnia, illetve tudatosítania kell, hogy kiket tanít, mit akar megtanítani velük és hogyan. Ugye, ez nem is olyan komplikált dolog? Csak az a baj, hogy a részletekben van a kutya elásva. Mert a kit, ez esetben emberismeretet jelent(ene); magyarán mondván, mindenekelett azt kéne megtanulniuk a „tisztótt paddegógusoknak” – tévedés ne essék, nem jópofáskodni

akarok, csak ily módon jelzem, az egyik munkáskáder (ilyen vezetőink is voltak valamikor) így szólított meg bennünket a tanítónapi köszöntőjében – , hogy milyen „elvek” szerint működik az emberi elme, illetve a pszichikum, amire hatniuk kéne. A ’mit’, ugyebár, a tananyagot jelenti. Ez sem kutyafüle. A tanárnak ugyanis az a fő feladatuk, hogy az óvodás korúaktól az érettségizőkig segítsék rácsodálkozni az ifjúságot a természet vagy a teremtő adta és az ember alkotta világra, miközben a tudományok és a művészetek által feltárt, de előttük még rejtett titkokat képesek legyenek megérteni és átélni. Ez a mesterség a szocializálásra és az ismeretközvetítésre teszi hivatottá a tanítót, valamint arra, hogy növendékeiket a lehető legszínesebb élményben tudják részesíteni az iskolában és mindenütt, ahol együtt megfordulnak velük. E sokirányú tevékenység más, de nem kisebb értékű, mint a tudós kutatóké vagy a művészeké. Ez egy harmadik, ha úgy tetszik, közbülső területe a szellemi életnek, amelyben biztosan kell tudniuk mozogni, mely épp olyan igényes és éppen akkora jelentőséggel bír, mint a másik két, de sokféle foglalkozás (ág), illetve hivatás.

A tantervek által előírt tananyag-mennyiség azonban erre aligha ad lehetőséget. Németh László, valamikor a múlt század negyvenes éveiben, amikor tanárnak menni volt kénytelen (mellesleg bölcsészettét is tanult), nem ok nélkül nevezte a kollégáit „tisztos tananyag-végrehajtó rendeknek”, akik meg viszonzásképpen őt lefogorvosozták. Kétségtelen, hogy az is volt, meg iskolaorvos is, de leginkább kiváló író és pedagógiai szakíró, aki belülről látta és ki merete mondani, rossz irányt vett fel a világ, nemcsak az oktatás területén. Ő volt az első, aki nem külön tantárgyakat akart tanítatni a gimnáziumokban, hanem a tudnivalókat műveltségi blokkokba csoportosította. Magyarországon a 89-es rendszerváltást követően ilyesfélével próbálták új gondolkodásmódot beindítani a hamvába holt nemzeti alaptanterv előkészítői, de a kapkodva létrehozott politikai tömörülések miatt szertefoszlott az is, ami addigra elkészült. Hogy az előírt tananyagot nem bírják napi 6-7 óra alatt „letanítani” a tanítók, nem gond, vélték (?), majd megtanítják a szülők otthon a gyerekeiknek, plusz 3-4 óra alatt. Ha ráérnek és képesek rá – akik meg nem, azok fogadnak mellőlük korrepetitorokat, ha telik rá ne-

kik miből. Miről van szó? Arról, hogy az iskola a saját feladatait lassacskán kénytelen lett áthárítani a családokra. Amelyik gyerek nem kap otthon segítséget, az elveszett. (Mintegy kétharmaduk ilyen.) Mi, a hetvenes- nyolcvanas évek iskolaigazgatói, a kollégáink észrevételei meg persze a saját tapasztalataink alapján jeleztük az iskolaügyi minisztériumnak, hogy nagy bajok kezdenek feltornyosulni. Fibi Sándor, aki a Szlovák Iskolaügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának volt akkor a vezetője, mást nem tehetett, mint elrendelte, hogy az alapiskolák osztályaiban (1-9-ig) a házi feladatok hány percet vehetnek igénybe, és szerdán ne kapjanak a gyerekek otthoni, írásbeli munkát. Hol van az már!

Évtizedek óta polemizálnak az illetékesek a tananyag csökkentésének elkerülhetetlenségéről, mintha csupán a mennyiség okozna (nekik) problémát. Előbb kitalálták, mi kerüljön be a tankönyvekbe törzsanyagként, és mi legyen a mellékes tudnivaló. Ma is megkülönböztetnek az iskolákban, mi több, az oktatási hivatalokban, fő- és melléktantárgyakat.

Jó lenne, ha végre észrevennék, hogy az oktatásügy, az egészségügy, a jogszolgáltatás stb. mind úgy működik a társadalomban, mint az élő organizmusok szervrendszerei. Ha valamilyen felmondja a szolgálatot, az egész élőlény megbetegszik. Esetünkben tehát nem a módszertan (egyetlen szervecske) az, amit gyógyítani kéne. Ha már biológiai hasonlattal élek, az oktatásügyet a vérkeringési rendszerhez viszonyítanám, melyben a véráramlást avatatlan kezek azért akarnák felgyorsítani, hogy az agy több oxigént kapjon; az élőlény menthetetlenül belepustul a kísérletbe. A fene se tudja, kinek a versenyképességére apellálnak, akik felelősnek érzik magukat érte. Az egyénére talán – vagy az államéra? Sanda gyanúm, hogy az előbbire aligha, hiszen a politika számára az egyén sorsa, úgy általában, nem presztízs-kérdés. Az egyének közt – a humán etológusoknak köszönhetően, ez már igazán új felismerés –, a „dominanciaharc” dönti el, ki kapaszkodhat fel a hierarchia csúcsára és ki nem. A sokat emlegetett „közösség”, legyen az szűk vidéki, szakmai, még inkább politikai csoport, egészen az államgépezetig, hierarchikusan épül fel. Ebben viszont, ahogy a tények bizonyítják, esetleg másodlagos szerephez jut a műveltség. A 15 éves gyerekeknél méricsgélmi, ver-

senyképesekké válhatnak-e majd, nem egyéb, mint állami jóváhagyással lehetővé tenni, hogy magasabb szinten is frusztrálhassák őket, mintha erre nem lenne elég maga az iskola. Különben mi más indokolná, hogy folyton felvették a számjegyekkel való osztályzás eltörlésének a lehetősége? A pedagógusok minősítéséről pedig annyit, hogy egy tanító jól végzi-e a munkáját, az csak évek, évtizedek múltán derül ki, ha pedig rosszul, az már napokon belül.

A tanítók harmadik feladatköre, a 'hogyan' – vagyis a módszer – megválasztása: legyen az ő dolguk. Egyébként is nagyrészt az illető személy(iség)től függ, ki hogyan boldogul a pályán. Az 1989/90-es rendszerváltást követően, amikor – látszatra – szabad kezet kaptak (legalábbis azt ígérték nekik az új korifeusok) a tanítók, a rengeteg kudarcuk láttán az önszerveződő szakmai tömörülések továbbképző tanfolyamai és a nyári egyetemek szervezőitől kizárólag módszertani segítséget kértek. A sok – tisztelet a kivételnek – bravúros (inkább öncélú, esetenként meg semmitmondó, szürke) előadásokon való részvétel után kissé lelombozódva folytatták tovább a napi gürcölésüket a taposómalmokban. Nem tudták, ma sem akarják sokan elhinni, hogy a sikertelenségeik legfőbb oka a tekintélyelvűségükben keresendő, a saját hangvételükben, ami rányomja bélyegét az általuk teremtett iskolai légkörre. Pedig Mérei Ferenc már több mint fél évszázada felhívta rá a figyelmet, be is bizonyította, hogy a legtöbb kárt az „autokratikus nevelői légkör” okozza, amitől egyaránt szenved gyerek, szülő és maga a pedagógus is. Ezt az átkos örökséget kéne valahogy levetkezni, ebben kelne el némi segítség, és nem csupán a tananyag megértetésének hogyanjában. Tagadhatatlan, hogy a pusztá magyarázatoknál vannak jóval korszerűbb és hatékonyabb eszközök (is), csak meg kell tanulni bánni velük. Ami viszont semmivel sem pótolható, az a személyes, emberséges kontaktus. Ám ebben is felmerül a kérdés: mikor és hogyan? Sokszor hallom, ma teljesen más a „gyerekanyag”, mint régen. Ráadásul a pedagógusnak ma nem áll rendelkezésére semmilyen fegyelmező eszköz. Régen legalább volt a „mutató pálca”, ma meg csak kiabálnia lehet. Lehet? Igaz, ezt nem bünteti a törvény, csak egyedül a testi fenytést. Pedig ha összevetné a kettőt valaki, sokszor a „csak” rombolóbb hatást vált ki, mint

az ominózus régi. Mikor jönnek rá végre, hogy az iskolában ma már egyik „lehet”-nek sincs semmi keresnivalója?

Amikor a „PISA-botrány” hirtelen kipattant, a presztízsféltők azzal hozakodtak elő, hogy a pedagógusok többsége alkalmatlan a pályára, mert hiába hirdették meg az ennyi megannyi béremeléssel járó pedagógus-élet-pályamodellt, ha mindig azok jutnak a képzőkbe, akik más, igényesebb felkészülést elváró felsőfokú intézményekbe nem nyertek felvételt. Mit lehetne tenni az ellen, hogy az érettségizők közül ne azok kerüljenek a pedagógusképzőkbe, akik eleve alkalmatlanok a pályára – nyíltan kimondva, a selejtje? Nehogy megsértődjenek a kedves fiatal kollégák, ezt nem én mondom, hanem az „illetékesek”, ráadásul ilyen a közvélekedés is. Így alakították ki valakik, még akkor, amikor mi, a 70-80 egynéhány évesek voltunk pályakezdők. Bár alighanem már jóval előbb is, hiszen a falusi értelmiség rangsorában, ritka kivételtől (nagyobb települések kántortanítói) eltekintve, a foltos nadrágú „tanító úr” kezdettől fogva leghátul kullogott. Hirdette is fennhangon, a foltos ruha nem szégyen, csak a rongyos meg a piszkos. Ma már nemigen járnak rongyos ruhában az emberek, de, legyünk őszinték, a tanítók helyzete máig nem javult egy fikarcnyit sem. Ne mondja nekem senki, hogy nem az anyagi megbecsülés, pontosabban a bérezés a kulcsa az egésznek. Hát nem emiatt (is) nőiesedett el a „szakma”?

Sajnos részünkről is elhangzik itt-ott, hogy a tanító nem pénzért dolgozik. Hát miért, ha szabadna kérdeznem? Neki nincs családja, vagy tán őt nem illetné meg, hogy ne a társadalmi középosztály legalsó rétegének szintjén éljen? A béréből ne csak használt vagy kölcsönre vett személyautóra teljen, szabadsága idején ne nyári pedagógiai táborokban, szakmai tanfolyamok ürügyén legyen kénytelen regenerálódni. Ne ő legyen a mindenkori balek, akit potom 4 százalékos béremelés kecsegtetésével is át lehet verni. Szépen hangzott valamikor a nemzet napszamosa megnevezés, de ma már egy valamirevaló szakmunkás (sokszor csak bütykölő), ha valami elromlik a „tanár úr” lakásában, annyi órabérért, amennyire ő kijön, át se lépi a küszöbét. Szép az erkölcsi megbecsülés, ha van, de ne legyünk képmutatók, igenis kell hozzá megfelelő anyagi juttatás is. Meg aztán, hamar eltelik ám az a negyven, negyvenöt év, ami a mai pályakezdők előtt áll. S miből fogják majd kiszámítani a nyugdíjukat? A bérükből, nyilván, és végül, ha sikerül végigjárniuk az utat, és öregségükre, ne adj' Isten, magatehetetlenné válnak, és mások gondozására szorulnak, nem találnak tisztességes „öregotthont”, amelyik a nyugdíjuk ellenében hajlandó lesz őket befogadni. Ez nem pusztá riogató, a mai állapotokból kiindulva merem ezt állítani. Tán ilyen pályamodellben gondolkodnak az illetékesek? Bízom benne, hogy nem.

